

УДК 930.2:94 (73) (=161.2)

Тригуб П.М., Миколаївський державний гуманітарний університет ім. Петра Могили

Мерфі Н., Південноарканзаський університет (м. Магнолія, Арканзас, США)

Тригуб Петро Микитович – доктор історичних наук, професор, заслужений працівник народної освіти України, дійсний член Української академії історичних наук, завідувач кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили. У 1958 р. закінчив історичний факультет Харківського державного університету ім. О.М.Горького. Має понад 150 публікацій, серед них 12 монографій та навчальних посібників. Коло наукових інтересів: історія України, Україна в міжнародних стосунках, аграрна історія України, історичне краєзнавство.

Мерфі Наталія – закінчила з відзнакою історичний факультет Миколаївського державного педагогічного інституту в 1995 р., Одеський інститут внутрішніх справ у 1997 р. Зараз проживає у м. Магнолія, штат Арканзас (США), викладає у Південноарканзаському університеті російську історію. Коло наукових інтересів – громадсько-політичне і культурне життя українців у Сполучених Штатах Америки.

Українська діаспора в США: збереження традицій національної культури (історіографія проблеми)

У статті схарактеризовані основні етапи наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних авторів з історії української діаспори в США з кінця XIX до початку XXI століття. Особлива увага приділена розкриттю в літературі діяльності громадсько-політичних, культурно-освітніх, наукових, релігійних, жіночих, молодіжних та інших організацій українців в Америці по збереженню традицій національної культури.

In article the basic stages of scientific researches of domestic and foreign authors on a history of the Ukrainian diaspora in the USA from the end of 19-th prior to the beginning of 21-st century are characterized. The special attention addresses on disclosing in the literature of activity of political, cultural and educational, scientific, religious, female, youth and other organizations of the Ukrainians in America on preservation of traditions of national culture.

В українському суспільстві помітно зріс інтерес громадськості до сьогодення українців, які живуть за кордоном, до їх минулого, що безумовно пов'язане з Україною, бо вони є представниками українського етносу. Тому вивчення життя української діаспори у близькому й далекому зарубіжжі, зокрема в США, її діяльності по збереженню національних, духовних і культурних традицій на сьогодні надзвичайно актуальне. Наукового дослідження вимагає і література з даної проблеми. Враховуючи, що історіографічних статей з цієї проблеми зараз фактично немає, ми поставили своєю метою детально проаналізувати твори як

вітчизняних, так і зарубіжних авторів, що дозволить порівняти підходи і оцінки українських науковців і діаспорних, яких об'єднує одна й та сама мета – вивчення проблеми українознавства як в Україні, так і за кордоном.

Всю літературу, яка існує з даної проблеми, слід поділити на вітчизняну та зарубіжну, головним чином – української діаспори США. У вітчизняній історіографії досліджуваної теми логічно виділити три етапи: 1) дореволюційний, 2) радянський та 3) сучасний.

Література першого етапу надзвичайно

бідна, вона складається з кількох десятків газетних публікацій інформативного характеру про життя українців в Америці, переважно в культурно-освітній сфері [1] та монографій В.Корольова [2] і Ю.Бачинського [3]. Робота В.Корольова була першим в українській літературі популярним нарисом про причини та наслідки української еміграції до Америки. В ній подається статистика переселення мешканців підросійської України та західноукраїнських земель з 1880 по 1907 рік, містяться відомості про перших поселенців-українців у США, зокрема Агапія Гончаренка – одного з піонерів української еміграції, умови їх життя і праці, культурно-просвітницькі, релігійні установи, українські періодичні видання.

Роботу Юліана Бачинського цілком справедливо можна вважати першим науковим дослідженням про українську еміграцію до США. Сам Бачинський був активним політичним діячем, членом української радикальної партії, став широко відомим завдяки праці “Україна ігредента”, де поставив питання про самостійність України та соборність її земель. У 1910 р. він відвідав США й Канаду, де вивчав українську еміграцію. Перша робота “Українська еміграція в Канаді” була знищена, потім на основі власних спостережень була написана й видана праця про українську еміграцію до США. За словами відомого дослідника української еміграції В.Маркуся, книга Ю.Бачинського є найсоліднішим і досі неперевершеним виданням про українську діаспору [4].

Автор виступає як серйозний дослідник позитивістської школи: над усе цінував фактаж і статистику. Він детально аналізує законодавчі акти, які сприяли чи перешкоджали еміграції. Феномен української еміграції він розглядає не як ізольоване явище, а на фоні соціально-економічних процесів, які відбувалися в кінці XIX – на початку XX ст.

У монографії Ю.Бачинський дає багатий історичний, соціологічний та економічний матеріал про тодішню українську імміграцію до США. Для нас цікаво, що автор звертає значну увагу на збереження іммігрантами старого способу життя, традицій, водночас не обминаючи американських впливів.

Книга розпочинається з опису яскравої картини переїзду емігрантів до Америки, далі автор зосереджує увагу читача на історико-географічному нарисові США, початку еміграції, її зосередженні по регіонах Сполучених Штатів. У праці Ю.Бачинського велику роль відіграє статистика: кількість емігрантів по роках, регіонах, штатах. У центрі піднятих соціальних проблем – праця українських емігрантів: її види, оплата окремо

чоловіків, жінок і малолітніх. Автор виділяє серед іммігрантів робітників, фермерів, бізнесменів.

Широкою в зазначеній праці є побутова палітра, на фоні якої можна простежити збереження традицій національної культури чи відмову від них (намагання облаштувати житло, одягатися “по-американськи” тощо). Однак Ю.Бачинський наводить численні факти, які свідчать про прагнення першої хвилі еміграції зберегти традиції багатой української культури: заснування церков, культурно-просвітницьких організацій – шкіл, читалень, видавництва, хорів, оркестрів, спортивних товариств, проведення музично-літературних вечорів, театральних вистав. Не обминув автор і політичне життя: публічні віча, преса.

Дослідження української імміграції в США приводить Ю.Бачинського до висновку, що вона живе “своїм життям”, американське публічне життя її цікавить дуже мало. Однак молоде покоління українців у цій країні, як уявлялося авторові, – “це вже справді американська молодь з іншими навичками, поведінкою, з іншим, “американським”, способом розуміння справ, способом думати”. Та все-таки в своїх родинях вона “чує українську мову, навчається в українських школах, спілкується з людьми української громади”. Проте Ю.Бачинському здавалось, що вже діти дітей українців в Америці рідко коли чуять українську мову і мало її знають, на вулиці спілкуються англійською. Вони вже будуть дуже далекими від справжніх українців [5].

В радянські часи до 60-х рр. XX ст. історія зарубіжних українців залишалася поза увагою дослідників: ця тема офіційну науку не цікавила, та й джерел бракувало, оскільки праця у відповідних зарубіжних установах чи архівах була недосяжною для радянських істориків. Термін “зарубіжні українці” незмінно став пов’язуватися з “буржуазним націоналізмом”. Правда, у 20-30-х рр. ще друкувалися відомості про окремі сторони їх життя за кордоном, зокрема про явища культурного або політичного життя чи боротьби українських робітників Америки, таврувалися дії “запроданців-націоналістів”, але цим всі відомості про зарубіжну діаспору вичерпувались [6].

Зрушення у вивченні цієї проблематики намітились лише в 60-х роках. Українські історики, насамперед кияни, проявили професійний інтерес до питань української еміграції до США. Першою ластівкою стала монографія А.М.Шлепа-кова, яка стосувалася життя і праці українців першої хвилі еміграції у Північній Америці [7]. Дещо пізніше в розширеному й доопрацьованому вигляді вона була видана й у Москві [8]. З’явилась стаття

М.М.Варварцева про Агапія Гончаренка, який започаткував українську діаспору в Сполучених Штатах [9]. Розпочав свою роботу з вивчення етнічних українців в Америці В.Б.Свтух [10]. Про українську еміграцію за кордон писали автори 26-томного видання “Історії міст і сіл Української РСР” [11].

Певною мірою питання про українську еміграцію висвітлювали й російські радянські історики. С.В.Філіппов зосередив свою увагу на юридичних питаннях набуття іммігрантами громадянства США [12].

На початку 90-х рр. в українському суспільстві посилювався інтерес до життя українців за океаном. На нього відреагували як масові, так і наукові видання, надрукувавши підбірки документів чи статті в газетах і журналах [13]. З’явилися перші узагальнюючі праці про українську діаспору [14].

Ф.Д.Заставний у своїй монографії зробив, на нашу думку, вдалу спробу висвітлити різноманітні сторони життя зарубіжних українців, зокрема їх кількість. Він вважав, що 10% українців жило за межами УРСР, з них 4 млн. чол. – в Америці, що складає п’яту частину всієї зарубіжної діаспори. Ці дані автор наводить на основі довідників про населення країн світу, водночас вказуючи на суперечливість оцінок про кількість українців в різних країнах світу, що містяться в енциклопедіях, статтях, монографіях різних авторів. Найбільш серйозною працею, яка, на думку Ф.Д.Заставного, заслуговує на довіру, є довідник “Українські поселення” (Нью-Йорк, 1980), над яким працювали кваліфіковані спеціалісти з різних країн світу. У довіднику є цікаві дані про українців: мову, шкільництво, науку, звичаї, мистецьку діяльність, видавництва, радіомовлення, літературу, громадсько-політичне і релігійне життя. Кількість українців у США він визначає в 1,2 млн. чол.

Автор не обминає і теми збереження українською діаспорою своїх національних традицій: “Певну роль у збереженні мови, звичаїв та інших культурно-історичних надбань українського народу відіграє церква. Вона сприяла і сприяє консолідації емігрантів за релігійними та національно-етнічними ознаками: при багатьох церковних громадах створені і працюють школи, курси вивчення української мови та інших українознавчих предметів. В окремих країнах при таких громадах функціонують цілоденні школи (напр., в США школи із англійською мовою навчання, в яких українська мова вивчається як один з предметів)” [15]. Автор підкреслює роль громадських організацій у вивченні української мови.

Збереженню національно-культурних традицій слугувала і наукова діяльність представників діаспори в галузі українознавства і народознавства, створення і розвиток україномовної преси, збереження пам’яті про видатні історичні події та особистості тощо, але з жалем говорить про процеси асиміляції.

В незалежній Україні значно зріс інтерес науковців та широкого загалу до життя українців за кордоном. Стали проводитись Всесвітні форуми українців та міжнародні конференції з питань україністики з виданням їх матеріалів [16], працював Інститут досліджень діаспори, який видавав журнал “Українська діаспора”, проведено захист кількох дисертацій [17]. Видавалися бібліографічні покажчики літератури [18], у вітчизняних наукових та літературно-художніх журналах друкувалися статті представників української спільноти в США.

Дослідження діаспори в Україні розгорнулось за кількома тематичними напрямками. Найбільша кількість наукових публікацій стосувалася питань культури зарубіжних українців. Це роботи Т.Геврик про музеї україністики в США, О.Грищенко, І.Крупського – про українську пресу закордоння, О.О.Ковальчука – про освітню діяльність українців, Л.Т.Масенка, О.Романів – про українську науку в США, І.Коровицького, Г.Миронюк – про українські архівосховища в США, О.Соловей – про побут, О.І.Уткіна – про релігійні центри та організації у США [19]. Докладно вивчали історію виникнення української громади за рубежом М.М.Варварцев, Т.В.Веронська, Ю.І.Макар [20], демографічні дані української діаспори – М.Вівчарик, Є.Каменський, М.Рубанець, С.В.Чернявський [21], політичні організації – С.Віднянський, В.Петрище та ін. [22], етнічні дослідження продовжував В.Свтух [23], В.П.Трошинський, О.Швачка розглядали українську діаспору як об’єкт державної етнополітики України [24].

Нарешті, в останнє десятиліття з’явилися серйозні узагальнюючі роботи [25]. Українські автори створили кілька біографічних нарисів про відомих політичних діячів, науковців, працівників культури, письменників тощо [26]. В Україні були видані наукові праці, спогади представників діаспори, які являють собою, окрім того, цінне джерело знань про життя українців у США [27]. Так, О.Мороз говорить про свою участь в роботі осередку СУМ в Йонкерсі, Нью-Йорку (товариство студіюючої молоді України), інших громадських організацій, маючи цим самим широку палітру суспільного життя українців в Америці. Особливий інтерес становить частина спогадів

автора, присвячена його роботі в незалежній Україні. Журнали української діаспори “Український історик”, “Сучасність”, “Самостійна Україна” та ін.

У друкованих засобах масової інформації України з’явилася велика кількість статей, репортажів, заміток, інтерв’ю з відомими і невідомими діячами діаспори, що були розраховані на пересічного мешканця, який одержував зливу нових для нього відомостей про своїх зарубіжних братів. Інформація стосувалася організації та діяльності громадсько-політичних, культурних, спортивних та релігійних організацій українців у США та інших країнах світу, їх побуту, історії, кількості, важливих поточних подіях їхнього життя [28].

Сталі традиції у дослідженні української громади мають науковці США, українці за походженням. Перші статті з’явилися у “Свободі” ще в кінці XIX ст. [29]. Хоча вони й не носили дослідницького характеру, бо писалися очевидцями подій, переоцінити їх значення важко, бо часто лише вони висвітлюють перші кроки українців у далекій заокеанській країні.

Перші друковані праці в США, які стосуються української громади, з’являються лише після Першої світової війни [30], вони були заполітизованими і носили переважно агітаційно-пропагандистський характер. Так, брошура М.Січинського була видана напередодні Паризької мирної конференції (1919 р.). Як секретар Федерації українців у США, автор стоїть на точці зору надання незалежності Україні, з цих позицій він критикує іншу організацію – Українську раду в Джерсі-Сіті, і звинувачує її керівництво у відсутності державницької ідеї.

Кількість українознавчих видань у США помітно зростає у другій половині 30-х рр. З’являються праці Л.Мишуги, Я.Чижа, В.Галича [31]. Відгуком на відвідини США у 1938 р. Данилом Скоропадським стала фундаментальна праця, яка поруч із хронікою зустрічей гетьманича його прихильниками малює широку картину суспільно-політичного життя української громади в Америці [32].

У дослідженні української діаспори в США особливу роль відіграли її представники: Лука Мишуга, Мирон Куропась та Василь Маркус.

Лука Теодорович Мишуга народився 1887 р. на Львівщині, в 1911 р. закінчив Віденський університет, здобув ступінь доктора права. Активний учасник національно-визвольних змагань, в 1919-1921 рр. обіймав різні державні посади в ЗУНР, займався дипломатичною діяльністю як представник уряду Західноукраїнської Народної Республіки в різних країнах. Емігрував до США, з 1923 по

1940 р. – генеральний секретар об’єднаних українських організацій в Америці, з 1926 р. до своєї смерті в 1953 р. – співредактор і головний редактор “Свободи”, з 1940 р. – один із організаторів Українського Конгресового комітету, член НТШ в Сполучених Штатах. Водночас займався науковою діяльністю, видав 9 книг з історії України та українського народу.

Лука Мишуга відіграв провідну роль в Українсько-американському допомоговому комітеті, очолював редколегію англомовної енциклопедії українознавства. Він став автором основної праці про українців у Західній півкулі – “Пропам’ятної книги” УНС, численних видань під загальною назвою “Українці у вільному світі”. Його творчість пронизана ідеями визволення України від більшовицького режиму, поширення знань про Україну в американському суспільстві, він виступив з нарисами про Український конгресовий комітет Америки, про Симона Петлюру, виступав з промовами до роковин з дня народження Тараса Шевченка.

“Пропам’ятна книга” являє собою збірник нарисів, літературних творів, ілюстрацій, статистичних відомостей про життя українців у США. Готувала до видання цю книгу Головна управа УНС та редколегія “Свободи” у складі Миколи Мурашка, Володимира Малевича, Романа Слободяна, Дмитра Галичина, Романа Рев’юка і Луки Мишуги. Укладачі збірника зіткнулися з тим фактом, що про українську діаспору в США було зібрано мало документів і матеріалів. Головним джерелом цієї книги стали протоколи головного управління УНС, конференцій та загальних зібрань, матеріали газети “Свобода” й інших друкованих видань. Тому збірник носить не лише історіографічний, а й джерелознавчий характер.

Твір відкривається мапою “Україна”, яка включала в себе територію УСРР, частину Воронезької, Ростовської областей та Краснодарського краю РСФРР. У кожному регіоні визначається кількість українців, що мешкають в них, а всього в світі українців на той час – 44292 тис. чол., що видається цілком вірогідним [33]. Книзі передую вступна стаття Луки Мишуги та його нарис “Як формувалася світогляд українського емігранта в Америці”, де особливу увагу він приділяє “Свободі” та УНС: “Їхню історію можна сміливо вважати історією української імміграції в Америці” [34]. Автор поставив своїм завданням показати новому поколінню, народженому в Америці, внесок старшого покоління, яке служило українській національній ідеї, збереженню українських національних традицій.

Л.Мишуга зробив спробу проаналізувати причини імміграції: перенаселеність краю,

низький рівень промисловості й торгівлі, брак заробітків, неосвіченість, велика кількість дрібних селянських господарств. Розбещували галицьких селян пиятика, а також велика кількість свят, яка становила від 100 до 120 днів на рік, а в окремих повітах – навіть 160-200 днів на рік [35].

У яскравих тонах автор описує поневірняння й злидні перших українських іммігрантів; світогляд їх був селянський, пов'язаний з вірою у всемогутність природних сил і волі Божої. Єдина думка – якнайбільше заробити. Газет і книжок не читали, громадською роботою не займалися. Першою громадською організацією українців у США стала церква: “Релігія була природною потребою іммігранта, а церква – природною установою” [36]. Л.Мишуга з сумом говорить про процес американізації українців, усвідомлення ними американських цінностей, розуміючи неминучість цього явища.

Як головний редактор “Свободи”, автор вважає цю газету винятково важливим фактором не тільки у формуванні світогляду українців, а й у збереженні ними рідної мови і культури. Ідеологічними засадами газети, на його думку, є: а) просвітницька діяльність серед іммігрантів щодо їх назви і українського походження; б) велика увага – соціальним питанням; в) боротьба за національне визволення українців; г) збереження української мови; д) “бодай наші діти не будуть такими жебраками, як ми”; е) “москвофільство чи русофільство нашого народу не відродить, бо хворих треба лікувати правдивими ліками, а не отрутою” [37].

Українці мають любити волю і свободу, надавати допомогу один одному. Головний ворог України – Росія: “Росія – це гвалт і насильство, Росія – це національна неволя, Росія – це пекло для селян і робітників, Росія – це темнота, гніт і національна смерть для нашого народу”; ідеалом кожного народу мусить бути його власна самостійність [38]. Л.Мишуга закликав чинити опір насильницькій асиміляції в Америці, “учитись, думати, читати”, організовуючи школи, читальні, хори, оркестри, танцювальні колективи, при цьому велику роль повинні відігравати жінки.

У цьому збірнику Л.Мишуга виступив з нарисом про Український народний союз, Дмитро Галичин – про українські добродійні організації в США, П.Понятишин – українську церкву і УНС, О.Рев'юк змалював розвій політичного світогляду української імміграції, її політичну байдужість у перші роки імміграції, а потім під впливом американської дійсності – утворення громадських організацій, боротьба за збереження української мови, літературні й мистецькі надбання в Америці, О.Стеткевич повідомив про українське шкільництво в

Америці, В.Галич цікавився розміщенням української імміграції в Злучених Державах. У книзі зібрано величезний матеріал про існуючі на той час у США громадські організації українців та їх відділення, а також спогади [39]. Видання багато ілюстроване.

Таким чином, зазначена книга, ідейним натхненником і головним автором якої був Л.Мишуга, є значним досягненням зарубіжної української діаспори в дослідженні її історії і цінним джерелом, хоча далеко не всі її ідеологічні засади можуть бути сприйняті в нашому суспільстві, зокрема теза про Росію як головного ворога України. Однак положення про збереження українських національних традицій надзвичайно актуальні й понині.

Мирон Куропась є автором численних праць з історії української діаспори в США [40]. Зокрема, його книга “Історія української еміграції в Америці” присвячена виставці фотографій та інших матеріалів з даної теми. В ній М.Куропась стверджує: “Щоб зрозуміти особливості історичного розвитку на сучасному етапі української спільноти в Америці, необхідно усвідомити собі прагнення українців Америки оберігати свій національний характер. Позбавлені можливості вільно плекати і розвивати на батьківщині, що була і є під владою чужинців, українські іммігранти та їх нащадки створили собі нову батьківщину і уже понад сто років плекають її в Америці”.

Чинячи опір асиміляції, переважна більшість українців Америки успішно інтегрувалася в американське плюралістичне суспільство і стала його частиною. Як і більшість інших етнічних груп, з яких складається населення Америки, українські американці, як вважає М.Куропась, є продуктом двох національно-державних традицій – української і американської, але єдиної лояльності. Саме через свою вірність американським засадам життя – свобода і правосуддя для всіх – українці Америки так непохитно віддані ідеї створення української незалежної держави [41].

Виходячи з таких засад автор подає короткий нарис історії України, показує історичний шлях українців в Америці. “Першим, хто приїхав з українців до Америки, був Лаврентій Богун, він супроводжував капітана Джона Сміта до Джемстауна у Вірджинії. Сміт бував в Україні і згадує Богуна в своїх мемуарах” [42], – говорить про це М.Куропась, але не зазначає, коли це було, що викликає сумнів щодо правдивості цього твердження. Названі імена ще кількох українців, що мешкали на Західному узбережжі США.

Відлік української еміграції до Америки М.Куропась починає з 1870 р. Традиційно він

визначає хвилі еміграції в США. Важливим здобутком першої хвилі (1870-1914 рр.) було налагодження релігійного життя серед українців, створення православних та греко-католицьких парафій. Близько 40% прибулих залишилися у своїй національній орієнтації русинами, 20% – росіянами, а 40% – свідомими українцями [43]. За час другої хвилі (1920-1940 рр.) релігійне розшарування української еміграції поступилося перед політичним: були соціалісти, комуністи, монархісти (“гетьманці”) і націоналісти. За визначенням автора, це був час релігійних конфліктів: багато українських греко-католиків, незадоволених деякими заходами свого духовенства, в яких вони вбачали прагнення зробити їхню церкву римокатолицькою, з протесту переходили до новоствореної Української Православної Церкви [44].

Більшість представників третьої хвилі еміграції (з 1945 р.), за визначенням М.Куропася, були освіченими: багато з них закінчили університети або інші вищі навчальні заклади, “тож приїхавши до США в часи доброї економічної кон’юнктури, вони швидко пристосувалися і, хоч тяжко працювали, тепер втішаються життям американського середнього класу”. Аналізуючи політичне становище української діаспори, автор говорить, що комуністи зовсім зникли, а соціалісти і монархісти не мають колишньої ваги [45].

Робота М.Куропася досить багата на фактичний матеріал з релігійного, політичного та культурного життя українців в США. Проте деякі положення носять апологетичний відтінок, не говориться про підприємницьку діяльність, економічні негаразди чи труднощі в житті пересічного українця в Америці. Так, у висновках до цієї роботи читаємо: “Багато доброго знайшли українські іммігранти в Сполучених Штатах. Тут вони досягли високого стандарту життя і включилися в політичне життя демократичної країни. Вони змогли зберегти свою культурну спадщину і допомагати країні своїх батьків. Українці збагатили Америку своєю піснею, танком, мистецтвом, архітектурою, різноманітною діяльністю українських громад, відданістю принципам свободи” [46]. Отже, незважаючи на недоліки, роботи М.Куропася є важливим джерелом для вивчення української імміграції в США, яке ґрунтується на ідеологічних засадах американської демократії.

Після Другої світової війни кількість праць, виданих у США і присвячених українській діаспорі, збільшується. Значна частина їх була надрукована з приводу ювілеїв різних наукових, громадсько-політичних та культурно-просвітницьких організацій, а також з нагоди

1000-ліття запровадження християнства в Україні [47]. Як правило, такі збірники відкриваються вступними статтями відомих дослідників діаспори, містять багатий і різноманітний фактичний матеріал, документи, ілюстрації. Так, книга “Українці в Чикаго і Іллінойс в тисячоліття хрещення України” пропонує читачеві нариси Мирона Куропася “Історія поселення українців в Чикаго” і Василя Маркуся “Українська громада після Другої світової війни”. Далі книга подає відомості про церковні, громадсько-політичні, культурно-освітні, благодійні, мистецькі, жіночі, ветеранські, молодіжні, профспілкові, економічні, фінансові, наукові організації й товариства із зазначенням кількості членів у них, прізвищ керівників.

Значну дослідницьку роботу разом з науковцями України сьогодні веде В.Маркусь. Він активно співпрацював з науковцями Інституту української діаспори, друкуючи в її часописі свої статті, брав участь у наукових конференціях на відповідну тематику, його перу належать нариси про українців в “Енциклопедії українознавства” [48]. На нашу думку, важливе значення має його теоретична стаття про спробу систематизувати понятійний апарат щодо зарубіжної української діаспори взагалі та її специфічні риси в США зокрема (в основному, це вихідці з Карпат та Галичини, консервативний характер спільноти під впливом греко-католицької церкви).

У повоєнний час у США вийшли з друку монографічні дослідження з історії та сучасності української громадськості. Леон Толопко присвятив свою роботу трудовій еміграції українців на початковому її етапі (1890-1924 рр.) [49], Омелян Твардовський і Орест Попович – історії “Чорноморської Січі” в Ньюарку [50]. Значною подією в культурно-науковому житті української діаспори в Америці став вихід у Нью-Йорку 10-томної “Енциклопедії українознавства” під редакцією В.Кубійовича.

Значний, насамперед інформаційний, матеріал подається в наукових та громадсько-політичних журналах США “Самостійна Україна”, “Сучасність”, “The Ukrainian Weekly”, газеті “Свобода” (перші два журнали нині видаються в Україні). Статті в цих виданнях різнопланові. Більшість з них інформують читача про важливі події громадсько-політичного та культурного життя громади [51], але з’явилося кілька статей, в яких ідеться про демографічні та асиміляційні процеси серед українців [52].

Зі статтями про культурно-просвітницьке життя українців у Міннеаполісі виступила Галина Миронюк (Сент-Пол), Олег Воловина (Вашингтон) повідомив про чисельність

Література

1. Майстренко Х. Еміграція в Америку з Київщини // Рада. – 1907. – 9 листопада; Лозинський М. Закордонна Україна // Рада. – 1908. – 1 січня; 3 Галичини. Еміграція українців до Америки // Рада. – 1908. – 19 березня; Українці в Америці: Українське віче // Рада. – 1908. – 10 квітня; Українці в Америці: Читальня “Просвіти” в Брукліні // Рада. – 1908. – 7 травня; Українці в Америці: Українська читальня в Джерсі-Сіті // Рада. – 1908. – 12 квітня; Українці в Америці: Український клуб в Нью-Йорку // Рада. – 1908. – 14 жовтня; Українці в Америці: Нове українське братство // Рада. – 1908. – 17 жовтня; Українці в Америці: “Український музей” // Рада. – 1908. – 17 жовтня; Українці в Америці: Політичне життя українців // Рада. – 1909. – 1 лютого; Українці в Америці: Нові часописи // Рада. – 1909. – 8 лютого; Українці в Америці: Товариство “Гайдамаки” // Рада. – 1909. – 11 лютого; Українці в Америці: Свято “Просвіти” в Чикаго // Рада. – 1909. – 13 лютого; Українці в Америці: Український концерт в Джерсі-Сіті // Рада. – 1909. – 6 березня; Українці в Америці: Робітничий з’їзд // Рада. – 1909. – 14 квітня; Українські часописи, що виходять в Америці // Рада. – 1910. – 20 січня; Українці в Америці: Товариство “Просвіта” // Рада. – 1910. – 2 квітня; Українці в Америці: Вільне українське товариство “Київ” // Рада. – 1910. – 31 липня; Українці в Америці: Шевченкове свято в Америці // Рада. – 1910. – 21 грудня; Сполучені Держави Американські: Друга організація українських американців // Рада. – 1912. – 27 січня; Сполучені Держави Американські: 3 нагоди шевченківського свята // Там само; Сполучені держави Американські: Товариство українських емігрантів у Нью-Йорку; Америка українська: віче у Нью-Йорку // Рада. – 1912. – 5 травня; Нова Буковина. – 1913. – 13 липня; Українці в Америці: Імміграція і неписьменність // Рада. – 1913. – 24 квітня; Українці в Америці: Український відділ в Нью-Йоркській бібліотеці // Рада. – 1913. – 7 травня; Українці в Америці: Ювілей Шевченка у Філадельфії // Рада. – 1914. – 27 березня; Українці в Америці: Шевченкове свято в Нью-Йорку // Рада. – 1914. – 8 червня; Українці в Америці: Американське москвофільство // Рада. – 1914. – 29 червня; Українці в Америці: Бійка на вічі між москвофілами та українцями // Рада. – 1914. – 13 липня; Жихоренко О. Українці в Америці // Голос народу. – 1917. – 18 юнія; Українці в Америці: Кругок українських академіків в Америці // Рада. – 1918. – 5 червня.
2. Корольов В. Українці в Америці. – К.: Тов. “Просвіта” у Києві, 1909.
3. Бачинський Ю. Українська еміграція. Т. 1. Українська еміграція у З’єднаних Державах Америки. – Львів, 1914. – 488 с.
4. Ю.Бачинський. Вказ. праця. – С. 10.
5. Там само. – С. 316.
6. Закордонне життя: Жіноче товариство ім. Лесі Українки в Нью-Йорку в Америці // Більшовик. – 1924. – 15 липня; Життя українців за кордоном: Продавали Україну, з’їхали на гроші // Більшовик. – 1924. – 15 жовтня; Життя українців за кордоном: Українські дитячі школи в Америці // Більшовик. – 1924. – 15 жовтня; Життя українців за кордоном: Нова сторінка в історії українського робітництва в Америці // Більшовик. – 1924. – 12 грудня; Життя українців за кордоном // Більшовик. – 1924. – 17, 24 грудня; Життя українців за кордоном: Новий український робітничий дім // Більшовик. – 1925. – 25 квітня. Протести українських і канадських українців проти терору в Західній Україні // Пролетарська правда. – 1929. – 9 січня; Українці за океаном: Жовтнева революція і українці // Вісті. – 1930. – 31 січня; Українці за океаном: контрреволюціонери, попи, петлюрівці // Вісті. – 1930. – 31 січня; Українці за океаном: Організації трудящих українців і їхня преса // Вісті. – 1930. – 31 січня; Українці за океаном: Українська еміграція до Америки // Вісті. – 1930. – 31 січня; Українці за океаном: Українська молодь Америки // Вісті. – 1930. – 31 січня; Дубовенко М. Віче комуністичної партії. [Лист з Нью-Йорка] // Вісті. – 1930. – 31 січня; Десять років української комуністичної газети в Америці // Вісті. – 1930. – 31 січня.
7. Шлепаков А.М. Українська трудова еміграція в США і Канаді (кінець XIX – початок XX ст. – К.: Вид-во АН УРСРЮ 1960.
8. Шлепаков А.М. Иммиграция и американский рабочий класс. – М.: Наука, 1966.
9. Варварцев М.М. Агапій Гончаренко – піонер української еміграції в США // УДЖ. – 1969. – № 6,
10. Євтух В. Українські етнічні групи в США і Канаді: соціально-економічний аспект. – К., 1980; Євтух В. Етнічний ренесанс:

- випадковість чи закономірність? // Всесвіт. – 1990. – № 7.
11. Історія міст і сіл Української РСР: Івано-Франківська область. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1971; Історія міст і сіл Української РСР: Чернівецька область. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1969 та ін.
 12. Филиппов С.В. США: Иммиграция и гражданство. – М.: Наука, 1973.
 13. Українці в США // Молода гвардія. – 1990. – 20 травня; Селівачов М. Народне мистецтво в США // Народна творчість та етнографія. – 1991. – № 3; Селівачов М. Десять тижнів в США // Всесвіт. – 1991. – № 1; “Справа еміграції до Америки звернула на себе значну увагу...” // Архіви України. – 1991. – № 3.
 14. Заставний Ф.Д. Українська діаспора. – Львів: Світ, 1991; Українці в зарубіжному світі. – К.: Наук. думка, 1991; Шлепаков А.М., Буркут І.Г., Васильєва Л.Д. та ін. Українці в зарубіжному світі. – К.: Наук. думка, 1991.
 15. Заставний Ф.Д.. Вказ. праця. – С. 23-24.
 16. Роде наш прекрасний: Матеріали Всесвітнього форуму українців 21-24 серпня 1992 р. – Тернопіль, 1993; Етнонаціональний розвиток в Україні та стан української етнічності в діаспорі: сутність, реалії конфліктності, проблеми і прогнози на порозі ХХІ ст.: Матеріали П'ятої міжн. науково-практ. конф. – Ч.1-2. – К. – Чернівці, 1997; У співпраці та єднанні увійдемо в ХХІ століття // Матеріали II Всесвітнього форуму українців. – К.: Фенікс, 1997.
 17. Горбатюк Наталія Павлівна. Роль української діаспори Канади у формуванні українсько-канадських відносин (1991-1997 рр.): Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / Одеський держ. ун-т ім. І.І.Мечникова. Інститут соціальних наук. Кафедра міжнародних відносин. – Одеса, 1999. – 150 арк.; Лендъел Мирослава Олександрівна. Політична взаємодія української етнічної групи іа державної влади США в 1945-1991 рр.: Автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / Ужгородський держ. ун-т. – Ужгород, 1998. – 18 с.; Новгородський Олег Миколайович. Російська православна церква за кордоном у США. 1922-1994 – шлях церковних розділень: Автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / Донецький національний університет. – Донецьк, 2003. – 19 с.; Рудик Сергій Ярославович. Переселення українських біженців та переміщених осіб до США та Канади після Другої світової війни: причини, особливості, наслідки (1945-1953 рр.): Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / Чернівецький нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. – К., 2003. – 177 арк.; Совінська Наталія Вікторівна. Внесок української діаспори країн Західної Європи в розвиток економіки та культури незалежної України (1991-2001 рр.): Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Тернопільська академія нар. господарства. – Тернопіль: 2002. – 224 арк.; Стрільчук Людмила Василівна. Українські політичні біженці та переміщені особи після Другої світової війни: Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / Волинський державний університет ім. Лесі Українки. – Луцьк, 1999. – 174 арк.; Чернова Катерина Олексіївна. Співробітництво України з діаспорою США і Канади: витоки, еволюція і перспективи: Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.03 / Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1994. – 188 арк.
 18. Західна Українська діаспора: Бібліографічний покажчик літератури. - К., 1994; Українське зарубіжжя: Бібліографічний покажчик (1900-2002) / І.Винниченко (упоряд.): Ін-т досліджень діаспори. – К., 2002.
 19. Геврик Т. 15-річний ювілей Українського музею в Нью-Йорку // Сучасність. – 1992. – № 4; Геврик Т. Українські храми в Північній Америці // Пам'ятки України. – 1990. – № 4; Геврик Т. Острів сліз: Національний музей імміграції // Пам'ятки України. – 1994. – № 3-6; Гриценко О. Діаспорна преса. Чуття родоводу [Українська преса в США і Канаді] // Віче. – 1995. – № 6; Гриценко О. З історії української преси в США і Канаді // Укр. діаспора. – 1995. – Ч. 7; Ковальчук О. Відродження української пам'яті // Укр. діаспора. – 1993. – Ч. 3; Ковальчук О.О. Освітня діяльність українців Канади і США (кінець ХІХ – початок 40-х рр. ХХ ст. // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: Зб. статей. Вип. 3. – К., 1999; Кровицький І. Архів В'ячеслава Липинського // Укр. археогр. щорічник. – 1992; Крупський І. Проблеми “білих плям” в історії української журналістики третього періоду національно-культурного відродження. – Львів, 1992; Масенко Л.Т. Осередок української науки за рубежом // Вісн. АН УРСР. – 1991. – № 7; Миронюк Г. Про що може повідати українсько-американська колекція: [Центр дослідження історії імміграції при ун-ті штату Міннесота] // Всесвіт. – 1991. – № 3; Миронюк, Галина. Українсько-американська колекція – джерело вивчення української культури в діаспорі // Укр.

- діаспора. – 1992. – Ч. 1; Романів, Олег. Український Інститут Америки // Українська діаспора. – Київ; Чикаго, 1993. – № 3; Соловей, Оксана. Важливий атрибут побуту зарубіжних українців // Укр. діаспора. – 1992. – Ч. 1; Український відділ бібліотеки Конгресу США // Золоті ворота. – 1992. – Вид. 2; Уткін О.І. Релігійні центри та організації української діаспори в країнах Заходу // Укр. іст. журн. – 1992. – № 9.
20. Варварцев М.М. Найдавніше джерело про заокеанську Україну та його автор // Укр. діаспора. – 1993. – Ч. 3; Вронська Т.В. Допомога українському народу з боку громадськості США та Канади в роки Другої світової війни // Укр. іст. журн. – 1992. – № 3; Макар Ю.І. Діяльність агентів по вербовці до Канади на західноукраїнських землях наприкінці XIX – початку XX ст. // Питання історії нового та новітнього часу: Збірник наукових праць. – Чернівці: Чернівецький державний університет ім. Ю.Федьковича, 1994. – Вип. 3.
 21. Вівчарик М. Українці у світі: східна і західна діаспора // Укр. іст. журн. – 1993. – № 11-12; Вівчарик М. Українці у близькому і далекому зарубіжжі // Вівчарик М., Патенко П., Жмихова В. Українська нація: шлях до самовизначення. – К., 2001; Камінський Є. Українці в США // Політика і час. – 1991. – № 12; Рубанець М. Українці Америці // Людина і світ. – 1994. – № 3-4. – С. 8-15; № 5-6. – С. 2-11; № 7. – С. 6-12; Чернявський С.В. Американці українського походження: демографічна і соціально-економічна характеристика. За оцінками вчених США // Укр. іст. журн. – 1991. – № 4.
 22. Віднянський С. Петрище П. Політична діяльність закарпатської еміграції в США наприкінці XIX – на початку XX ст. та її вплив на долю рідного краю // Українська діаспора. – 1993. – Ч. 4; Тобі, Україно: Історія координаційного комітету допомоги Україні в США, 1991-2003 / О.Сліпушко (упоряд.). – К.: Аконтіт, 2004.
 23. Євтух В.Б., Камінський Є.Є., Ковальчук О.О., Трощинський В.П. Зберігаючи українську самобутність. – Київ: ІНТЕЛ, 1992 Євтух В. Український етнос: структура й характер взаємодії з навколишнім середовищем // Вісник АНУ. – 1993. – № 10; Євтух В., Ковальчук О. Українці в Канаді. – К.: Будівельник, 1993; Євтух В. Енциклопедія Української діаспори у контексті світової етнологічної науки // Українська діаспора. – 1994. – Ч. 5; Євтух В. Відзначення 120-ліття НТШ в Чикаго // Укр. діаспора. – 1994. – Ч. 5; Євтух В.Б. Українці за межами України // Історія України, нове бачення: У 2 т. – Т. 2. – К., 1996.
 24. Трощинський В. Українська діаспора як об'єкт державної етнополітики України // Етнонаціональний розвиток в Україні та стан української етнічності в діаспорі: сутність, реалії конфліктності, проблеми і прогнози на порозі XXI ст.: Матеріали П'ятої міжн. науково-практ. конф. – Ч. 1-2. – К. – Чернівці, 1997.
 25. Зубалій О.Д., Лановик Б.Д., Траф'як М.В. Історія української діаспори. – К., 1998; Історія української еміграції: Навч. посібник. – К.: Вища школа, 1997; Трощинський В.П., Шевченко А.Л. Українці в світі. – К.: Видавничий дім “Альтернативи”, 1999; Трощинський В. Зберігаючи українську самобутність. – К., 1992; Трощинський В. Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище. – К., 1994; Українці близького і далекого зарубіжжя // Україна незалежна: сторінки історії. – К., 1995.
 26. Бандурка, Іван. Праця на вітвар нації, або Доля Михайла Палія: Науково-популярний нарис. 2-е вид., доп. – Тернопіль: Збруч, 2003; Панченко, Олександр. Мирослав Прокоп: Нарис політичного портрета. – Гадяч: Гадяч, 2001; Сорока, Петро. Володимир Жила: життя і творчість: до 80-річчя літературознавця і критика. – Тернопіль; Збараж: Лілея, 1999.
 27. Антонович Омелян Миколайович. Спогади. – К. – Вашингтон: АО “Август”, 1999; Антонович Омелян Миколайович. Спогади. – К. – Вашингтон: Місіонер, 2003. – Ч. 2; Богачевська-Хомяк М. Білим по білому. Жінки в громадському житті України 1884-1939. – Київ, 1995; Кошман Ігор Васильович. Спогади: Художньо-публіцистичні мемуари. – Дніпропетровськ: Пороги, 2001; Леник В. Українці на чужині або репортажі з далеких доріг // Історична бібліотека. – Ч. 10. – Львів: “Червона Калина”, 1994; Мороз Осип Григорович. Модерна нація: українець у часі і просторі / о. Вонах (упоряд.): Львівський нац. ун-т ім. І.Франка. Факультет журналістики. – Львів: Універсам, 2001; Наріжний С. Українська еміграція: Культурна праця української еміграції. 1919-1939. – К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 1999; Рудницька Мілена. Статті, листи, документи / Ред. колегія: Марта Богачевська-Хомяк, Мирослава Дядюк, Ярослав Пеленський. – Львів, 1998 та ін.
 28. Аланін О. Музей у Детройті // Кримська

- світлиця. – 1999. – 15 жовтня; Американці в Україні, українці в Америці // *Голос України*. – 1992. – № 15; Андрушків С. Заокеанська бібліотека // *Старожитності*. – 1992. – Ч. 7; Безпалько П. Олімпіада-2000 української діаспори в США // *Шлях перемоги (Київ)*. – 2000. – 19 квітня; Безпалько П. Спортивне життя українців в США // *Шлях перемоги (Київ)*. – 1999. – 18 серпня; Борисюк Т. Трагедія великого роду (трагедія рідних Л.Українки, їх життя у США) // *Літературна Україна*. – 1992; Буровская Л. Тараса слово слышно в Вашингтоне // *Метро*. – 1999. – 14-20 мая; Вишиванки за океаном // *Січеславський край*. – 1996. – № 2; Ворон В. Першим українцем, який “відкрив” Америку, був волинянин // *Віче (Луцьк)*. – 1995; Гарасевич М. Комітет сприяння українській демократичній пресі // *Літературна Україна*. – 1994. – 20 січня; Головащенко М. З піснею і Україною в серці [Капела бандуристів ім. Т.Шевченка в Детройті] // *Культура і життя*. – 1992. – 1 лютого; Демус П. Українське село в Америці // *Укр. культура*. – 1993. – № 8; День України в Конгресі США // *Новини Закарпаття (Ужгород)*. – 1995. – 28 березня; Жила В. За повну реабілітацію НТШ // *За вільну Україну (Львів)*. – 1992. – 5 вересня; Зустріч представників діаспори в США // *Кримська світлиця*. – 1999. – 9 липня; Камінський Є. Американці українського походження: хто вони // *Україна*. – 1989. – № 46; Канаш В. Українська музика в Нью-Йорку // *Вісті з України (Київ)*. – 1987. – № 24; Козак С. “Українські вісті” (Детройт, США) та їх редактор // *Літературна Україна*. – 1990. – 15 листопада; Козловський Б. “Буквар” і “Читанка” для рідної школи // *За вільну Україну*. – 1991. – 3 серпня; Лисенко С. Українська діаспора США - яка вона? // *Вечірній Київ*. – 1997. – 10 липня; Малишев Ю. Українці в Америці // *Культура і життя*. – 1995. – № 24; Орел Н. Українці збереглися в Америці // *Старожитності*. – 1993. – № 17-18; Основні громадсько-політичні організації, партії та об’єднання діаспори // *Вечірній Київ*. – 1997. – 14 серпня; Поради української громади мають велике значення для президента США // *Вісті з України*. – 1993. – № 22; Руденко-Десняк А. Дом вдали от дома: украинцы в США и Канаде // *Дружба народов*. – 1991. – № 7; № 8; № 9; Скидан М. Школа ім. Т.Шевченка в штаті Меріленд // *Народна газета*. – 1995. – № 42; 40 років Українському музеєві в Чикаго // *Урядовий кур’єр*. – 1993. – № 5; Субтельний О. Західна діаспора: куди тепер? або Українці в пошуках мети // *День*. – 2001. – 22 серпня; Український музей та бібліотека // *Укр. слово*. – 1993. – 8 жовтня; Український хор “Прометей” // *За вільну Україну*. – 1994. – 15 квітня; Українські іммігранти в США допомагають Україні // *Україна. Європа. Світ*. – 1995. – № 11; Українські установи в США // *Родослав*. – 1993. – Серпень. – № 6; Українські школи в США // *Сіверщина*. – 2000. – 11 лютого.
29. Гончаренко А. Країна Казаків в Північній Америці або Алясці // *Свобода*. – 1894. – 13 квітня; Гончаренко А. Неволений народ // *Свобода*. – 1899. – 23 лютого; Макар С. Руські колонії в Сполучених Державах Північної Америки. Ч. II: Руська колонія в Шенандоа // *Свобода*. – 1897. № 25; Нестор Д. Хонолулу // *Свобода*. – 1899. – 23 лютого; Дмитрів Н. Децо про американських русинів // *Свобода*. – 1904. – 26 травня.
 30. Січинський Мирослав. Народна справа в Америці. – Нью-Йорк, 1919; Davis Jerome. The Russians and Ruthenians in America. – NY: George H. Doran Company, 1922; Настасівський М. Українська імміграція в Сполучених Державах. – Нью-Йорк: Союз укр. робітничих організацій, 1934.
 31. Галич В. Розміщення української імміграції в злучених державах. Пропам’ятна книга, видана з нагоди сорокалітнього ювілею Українського Народного Союзу. – Джерзі Ситі, Нью Джерзі: Накладом Українського Народного Союзу, 1936; Мишуга Лука. Як формувався світогляд українського емігранта в Америці // *Пропам’ятна книга, видана з нагоди сорокалітнього ювілею Українського Народного Союзу*. – Джерзі Ситі, Нью-Джерзі: Накладом Українського Народного Союзу, 1936; Chyz, Yaroslav J. The Ukrainian Immigrants in the United States. – Scranton, Pennsylvania: The Ukrainian Workingmen’s Association, 1939 (reprint); Chyz, Yaroslav J. Ukrainski Emigranty na Hawayach (Ukrainian Immigrants in Hawaii), in *Almanac of the Ukrainian Workingmen’s Association for 1936*. – Scranton, 1935; Halich Wasyl. Economic Aspects of Ukrainian Activity in the United States // *University of Iowa Studies*. – 1934. – Vol. X. – № 3; Halich, W. Ukrainian Farmers in the United States // *Agricultural history*. Vol. 10., Issue: 1., 1936; *Ukrainians in the United States*, by Wasyl Halich, Ph. D. – Chicago, Ill., The University of Chicago Press [1937]. – XIII, 174 p.
 32. *За Україну: Подорож Вельможного Пана Гетьманича Данила Скоропадського до Злучених Держав Америки й Канади. Осінь 1937 – весна 1938 / Уложив Іван Ісаїв*. – Едмонтон, Альберта, 1938.
 33. *Пропам’ятна книга, видана з нагоди*

- сорокалітнього ювілею Українського Народного Союзу. – Джерзі Ситі, Нью-Джерзі: Накладом Українського Народного Союзу, 1936. – С. XVI.
34. Мишуга Лука. Як формувався світогляд українського емігранта в Америці // Пропам'ятна книга, видана з нагоди сорокалітнього ювілею Українського Народного Союзу. – Джерзі Ситі, Нью-Джерзі: Накладом Українського Народного Союзу, 1936. – С. 6.
 35. Там само. – С. 8-9.
 36. Там само. – С. 23.
 37. Там само. – С. 73.
 38. Там само. – С. 101, 122.
 39. Див.: Пропам'ятна книга видана з нагоди сорокалітнього ювілею Українського Народного Союзу. – Джерзі Ситі, Нью-Джерзі: Накладом Українського Народного Союзу, 1936. – С. 178-191; 193-207; 255-286; 287-299; 300-324; 325-348; 349-359; 451-457; 529-747.
 40. Kurupas M. The Ukrainians in America. – Minneapolis, Lerner Publications Co. 1972; Kurupas Myron. Ukrainian Americans: Roots and Aspirations. 1884-1954. – Toronto, 1991; Ukrainians in America / by Myron V. Kurupas. – Minneapolis: Lerner Publications Company. – 1996; Куропась М. Історія української еміграції в Америці: Збереження культурної спадщини / Переклав на українську мову Вадим Павловський. Український музей. – Нью-Йорк, 1984; Куропась С. Спогади з України й 60 років в Америці. – Нью-Йорк – Париж; Чикаго, 1988.
 41. Куропась М. Історія української еміграції в Америці: Збереження культурної спадщини. – С. 3.
 42. Там само. – С. 7.
 43. Там само. – С. 9.
 44. Там само. – С. 15.
 45. Там само. – С. 15-16.
 46. Там само. – С. 94.
 47. Ювілейний альманах Федерації американських українців стерту Мічиган. Виданий з нагоди 15-річчя заснування. – Детройт: Б.в., 1954; Золоті роковини: До 50-річчя великої української національної революції та відновлення української державності. 1917-1967: Календар-альманах українського народного союзу на 1967 рік. – Джерсі-Сіті, Нью-Йорк: Вид-во “Свобода”, 1966; Архімович О. Українська Вільна Академія наук в її історичному розвитку // Українська Вільна Академія Наук: Ювілейне видання, присвячене двадцятиліттю діяльності. 1945-1965. – Нью-Йорк, 1967; Брат – братові: Книга про ЗУАДК (Злучений українсько-американський допомогивий комітет). – Філадельфія, 1971; 50-ліття Українського Золотого Хреста в ЗСА, 1931-1981 / П.Різник (ред.) та ін. – Детройт, Міч., Філадельфія, Па, 1981; Десять років на службі громади. 1975-1985 (Укр. братська федеральна кредитова кооператива в Бостоні). – Бостон, 1985; Українці в Детройті і в Мічигані: Відзначення тисячоліття хрещення України. Детройтський Метрополітальний комітет українського тисячоліття. – Детройт, 1988; Українці в Чикаго і Іллінойс: В тисячоліття хрещення України: Збірник-довідник (комісія тисячоліття християнства в Україні. Відділ Іллінойс / Ред. і упоряд. В.Маркусь. – Чикаго, 1989; Чикаго та Іллінойс у тисячоліття хрещення України: Збірник-довідник / Ред. та упоряд. Дарія Маркусь. – Чикаго, 1989; До 100-річчя українського жіночого руху // Самостійна Україна. – 1986. – № 1; Тридцятиліття “Українського історика” // Свобода. – 1993. – 3 вересня; Білецький В. Сто років життя і боротьби (до сторіччя газети “Свобода” та Укр. Нар. Союзу в Америці) // Східний часопис. – 1993. – 12 жовтня.
 48. Маркусь В. Чому діаспора: спроба ідентифікації поняття // Українська діаспора. – 1992. – Ч. 1; Маркусь В. Анатомія однієї української громади в США // Укр. діаспора. – 1995. – Ч. 7; Маркусь В. Українська західна діаспора на порозі ХХІ ст. // Укр. діаспора. – 1993. – Ч. 3; Маркусь В. Цінний причинок до історії діаспори // Українська діаспора. – 1993. – Ч. 4; Markus V. “Ukrainian Immigrants and their Settlement” in Ukraine, a Concise Encyclopedia, W. Kubijovych, ed., Vol. II; Markus V. Ukrainians in the United States // Ukraine: A Concise Encyclopedia. Ed. By V.Kubijovich. – Toronto, 1971. – Vol. 2 та ін.
 49. Толопко, Леон. Трудові українці США. – Нью-Йорк: Ліга американських українців, 1984. – Кн..1. 1890-1924 pp.
 50. Твардовський, Омелян, Попович Орест. Січовими шляхами: Історія українського спортивно-виховного товариства “Чорноморська Січ” в Нью-Арку (1924-1989). – Нью-Арк, Джерсі-Сіті: б.в., 1989.
 51. Артюшенко Ю. Розвиток і діяльність СУВа в Чикаго // Самостійна Україна. – 1988. – № 2: Б.С. Свято державності в Балтиморі // Свобода. – 1992. – 21 березня; Баран В. 3 діяльності товариства прихильників Народного Руху України в Детройті // Свобода. – 1991. – 24 вересня; Баран-Дем'янівський Л. Громада Детройта вшанувала І.Франка // Свобода. – 1996. – 20

грудня; Бурачинський Б. До програми ККДУ (Координаційний комітет допомоги Україні) // Свобода. – 1991. – 13, 14 серпня; Виставка українських церков в Чикаго д-ра інж. О.Хиляка // Самостійна Україна. – 1988. – № 4; Гніздовський Я. Дві мистецькі виставки в Нью-Йорку // Сучасність. – 1975. – Ч. 1; Граничний П. Шевченко у Бостоні // Свобода. – 1991. – 15 серпня; Діяльність фундації підтримки дипломатичних представництв України 1992 р. // Свобода. – 1993. – 23 лютого; Корчак-Городиский О. Український музей в Чикаго // Свобода. – 1992. – 31 жовтня; Костелина Л. 40-літній ювілей хору “Сурма” в Чикаго // Свобода. – 1992. – 24 квітня; Кузьма Л. Пам’яті Петра Андрусєва (1906-1981) // Нотатки з мистецтва (Філадельфія). – 1982. – Ч. 22; Міцкевич С. Українське життя в Сакраменто // Свобода. – 1991. – 6 вересня; Мудра О. З діяльності 12 відділу Українського Золотого Хреста а Чикаго // Самостійна Україна. – 1987. – № 2; Н.П. Свято в пошану Тарасу Шевченку в Філадельфії // Свобода. – 1993. – 28 квітня; Озерська-Петришин А. Український Інститут Модерного Мистецтва в Чикаго // Сучасність. – 1975. – Ч. 1; Приймак Г. Відкриття пам’ятника Г.Сковороді у Сільвер Спрінгу // Свобода. – 1994. – 4 лютого; Приймак Г. Українці Річмонда взяли участь у Міжнародному Фестивалі // Свобода. – 1991. – 28 вересня; Різник В. Вклад ОДВУ (Організація державного відродження України) в розбудову українського життя в ЗСА (З’єднані Стейти Америки) // Самостійна Україна. – 1973. – № 11-12; Різник П. Український Золотий Хрест // Свобода. – 1991. – 15 серпня; Савицький Р. До історії

- Українського музичного інституту // Сучасність. – 1973. – Ч. 4; Українці Чикаго працюють над своєю історією // Свобода 1994. – 9 лютого; First Ukrainian Newspaper and Book in America by J.P. Chase // Forum A Ukrainian Review. – N 13, Summer. – 1970; Korowitsky I. The Archives of V. Lypyns'ky //Harvard Ukrainian Studies. – 1985. – Vol. IX. – N 3/4; Tkacz Alexandra. Schools of Ukrainian studies in the U.S.A. // The Ukrainian quarterly. – Vol. 48. – 1992.
52. Головінський І. Поняття “Батьківщина” і “діаспора” в інтерпретації екзистенціальної психології // Сучасність. – 1991. – № 3; Зелік І. Українці в Сполучених Штатах Америки – між асиміляцією і традицією // Сучасність. – 1985. – № 1; Ісаїв В. Друге покоління емігрантів в американській дійсності // Сучасність. – 1964. – № 9; Ісаїв В. Українці в американському та канадському суспільствах // Соціологічний збірник. Вид. М.П. Коць., Джерзі Сіті, Н. Дж. – 1976; Лиман Л. Кількість українців у США і в Канаді // Сучасність. – 1975. – Ч. 12; Луцок Л. Українські американці: коріння і стремління // Свобода. – 1991. – 4 травня; Самотулка Т. Біологічне та культурне самозбереження української спільноти на поселенні // Самостійна Україна. – 1987. – № 2.
53. Миронюк Галина (Сент-Пол, США). Григорій Сковорода в українсько-американській пресі // Українська діаспора. – 1995. – Ч. 8; Воловина, Олег (Вашингтон). Українці в Сполучених Штатах: аналіз переписів 1980-1990 рр. // Українська діаспора. – 1993. – Ч. 4; Кравченко Осип (Вілкес Беррі, США). Іван Волянський – перший український греко-католицький священник в Америці // Українська діаспора. – 1994. – Ч. 6; Кравченко О. Українці в

Надійшла до редколегії 7.03.2007 р.